

การบูรณาการเรื่องบทบาทหญิงชายในการพัฒนา

จุฑาทิพย์ ภัทราวาท¹

ประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 64,261,000 คน (ข้อมูลปี 2548) มีผู้หญิงคิดเป็นร้อยละ 50.5 ของประชากรทั้งหมด หรือจำนวนครึ่งหนึ่งของประเทศ มีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงมีอายุขัยเฉลี่ยสูงกว่าชาย และยังพบว่าบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในปัจจุบันมีความสำคัญมากขึ้นกว่าในอดีต ทั้งด้านบทบาททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังจะเห็นได้จากข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสตรีในสหกรณ์ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ในปี 2552 ซึ่งระบุว่า กรรมการที่เป็นผู้หญิง คิดเป็นร้อยละ 27.12 ของกรรมการสหกรณ์ทั้งสิ้น 76,236 คน สมาชิกที่เป็นผู้หญิง 4,104,155 คน จากสมาชิก 10,329,036 คน

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลของหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีของไทย พบว่า ยังมีปัญหา อุปสรรคมากมายทั้งด้านการศึกษา และการพัฒนาศักยภาพ โดยพบว่าผู้หญิงไทยร้อยละ 60 ที่ยังไม่รู้หนังสือ (ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป) ส่วนในด้านสุขภาพอนามัย แม้ว่าผู้หญิงมีอายุยืนกว่าผู้ชาย แต่ก็พบว่าสตรีที่เสียชีวิตจากการคลอดบุตร การติดเชื้อ โรคหัวใจ มะเร็งเต้านมและมดลูก โรคนิ่วที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาการทำแท้ง และล่าสุดกระทรวงสาธารณสุข ชี้ว่า การสูบบุหรี่ในวัยรุ่นสตรีก็เพิ่มมากขึ้นจนน่าตกใจ อย่างไรก็ตามพบว่ามาตรการคุ้มครองทางสังคมแก่สตรียังมีน้อย โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การที่สื่อมวลชนใช้ผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ทางเพศ และอื่นๆ จึงจำเป็นต้องมีการแก้ไขในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น

ในด้านเศรษฐกิจ พบว่า ผู้หญิงยังประสบปัญหาเกี่ยวกับ ความไม่เป็นธรรมและความไม่มั่นคงในรายได้ การขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะฝีมือ การไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการเข้าสู่ตลาดแรงงานที่เป็นระบบ ทั้งเหตุปัจจัยเรื่องการขาดความรู้ทักษะฝีมือ และปัญหาภาระครอบครัว ซึ่งมักพบว่า ขอบเขตการตัดสินใจของสตรี จำกัดอยู่เพียงครัวเรือน ขณะที่ผู้ชายมีอำนาจการตัดสินใจด้านการลงทุน และเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ อันสืบเนื่องมาจาก ค่านิยมในสังคมไทย “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” ยังหล่อหลอมสำหรับชีวิตครอบครัวไทยไม่น้อย

ในด้านบทบาทของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับชุมชนนั้นพบว่า ผู้หญิงยังคงมีบทบาทน้อย แม้จะได้มีโครงการส่งเสริมสตรีในรูปแบบต่างๆ แต่ส่วนใหญ่เป็นไปในเรื่องของการทำอาชีพเสริมรายได้ การทำหัตถกรรม และอุตสาหกรรมในครัวเรือน

¹ ผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดการส่งเสริมสตรี:

ในที่นี้จะกล่าวถึง แนวคิด/ปรัชญาการส่งเสริมสตรี ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีที่อยู่ใกล้ตัวพวกเรา ซึ่งมีดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาศรีขององค์การสหประชาชาติ

แนวคิดเรื่องการพัฒนาสตรี ขององค์การสหประชาชาติอย่างเป็นทางการเริ่มมาตั้งแต่ปี 2488 ที่ให้การยอมรับในความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายในแง่ของสิทธิมนุษยชน

โดยกระบวนการพัฒนาศรีในระดับสากล ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หลายครั้ง

1. การประชุมที่กรุงเม็กซิโกซิตี ประเทศเม็กซิโก ปี 2518 ซึ่งมีเป้าหมายหลักเรื่องความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ และได้กำหนดให้ปี 2518 เป็นปีสตรีสากล
2. การประชุมที่กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก ปี 2523 ซึ่งมุ่งเน้นไปในเรื่องความเสมอภาคของสตรี ที่ครอบคลุมทั้งการจัดการเลือกปฏิบัติ สิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ได้รับประโยชน์ และผู้ก่อให้เกิดการพัฒนาด้วย
3. การประชุมที่กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา ปี 2528 ได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ ในโรบี เพื่อความก้าวหน้าของสตรี
4. การประชุม ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ได้มีการรับรองปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง ซึ่งมุ่งในเรื่องการสร้างเสมอภาคหญิงชาย จนเกิดเป็นการสร้างกระแสความเสมอภาคของหญิงชาย (Gender Mainstreaming) ทั่วโลก
5. การประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติที่กรุงนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ปี 2543 ที่ประชุมรับรองปฏิญญาแห่งสหประชาชาติที่กำหนดวาระการพัฒนา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาดน และลดช่องว่างการพัฒนาให้เป็นจุดเริ่มต้นศตวรรษใหม่

ปฏิญญาแห่งสหประชาชาติ อันเป็นที่มาของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (MDG) ซึ่งได้กำหนดเวลาการบรรลุ สัมฤทธิ์ผลภายใน ปี 2558 ด้วยเป้าหมายหลัก 8 ข้อ ได้แก่

- 5.1 การขจัดความยากจนและความหิวโหย
- 5.2 ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา
- 5.3 ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี
- 5.4 ลดอัตราการตายของเด็ก
- 5.5 พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์
- 5.6 ต่อสู้ โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ
- 5.7 รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- 5.8 ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาประชาคมโลก

โดยจะเห็นได้ว่า ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษที่ทั่วโลกให้ความสำคัญใน ส่วนของสตรี คือเรื่องความเท่าเทียมกันทางเพศ และการส่งเสริมบทบาทสตรีในการเข้ามามีส่วนร่วมใน ระบบเศรษฐกิจและสังคม

2. แนวคิดการพัฒนาสตรีสหกรณ์ ภายใต้แผนแม่บทพัฒนาสตรีสหกรณ์ พ.ศ. 2546-2549

ในส่วนของประเทศไทยได้เริ่มมีการดำเนินการพัฒนาสตรีสหกรณ์ ตั้งแต่ปี 2518 โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ ได้ริเริ่มโครงการพัฒนาสตรีสหกรณ์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต แก่สตรีและคนใน ครอบครัวสมาชิกสหกรณ์ ทางด้านสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ได้จัดให้มีโครงการฝึกอบรมเพื่อ พัฒนาความรู้และทักษะการประกอบอาชีพแก่สตรีสหกรณ์ ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด ก็เป็นหน่วยงานสำคัญอีกแห่งที่มีนโยบายสนับสนุนให้สตรีได้รวมกลุ่มกัน เพื่อดำเนินกิจกรรม ช่วยเหลือตนเองและครอบครัว และจัดตั้งศูนย์พัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มสตรีสหกรณ์ และการให้การสนับสนุน การส่งเสริมให้สตรีได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนางาน

ในปี 2536 สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ในฐานะประเทศสมาชิกของ สัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศ (ICA) ได้ส่งผู้แทนประเทศไทยเป็นกรรมการสตรีใน ICA และเข้าร่วมประชุม เพื่อการวางแผนการพัฒนามีส่วนร่วมของสตรีในขบวนการสหกรณ์ ซึ่งต่อมาได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจาก องค์การแรงงานระหว่างประเทศได้ดำเนินการวิจัย “แนวทางการพัฒนามีส่วนร่วมของสตรีสหกรณ์ใน ประเทศไทย”² ซึ่งชุดความรู้ดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาสตรีสหกรณ์ฉบับแรก เพื่อใช้ เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาสตรีของประเทศไทย³ และต่อมาในปี 2538 ได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาสตรี สหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนขบวนการสหกรณ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในที่สุดได้มีการประชุมเชิง ปฏิบัติการ เพื่อทบทวนแผนแม่บทฯ ขึ้นใหม่ เป็น แผนแม่บทพัฒนาสตรีสหกรณ์ พ.ศ. 2546-2549 เพื่อให้เป็น แผนระดับชาติในการพัฒนาสตรีสหกรณ์ ที่ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและขบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในวิสัยทัศน์และ ภารกิจ ดังนี้

วิสัยทัศน์การพัฒนาสตรีสหกรณ์

เพิ่มศักยภาพและความพร้อมให้สตรีมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในสหกรณ์และ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเอง ครอบครัว และชุมชน

ภารกิจการพัฒนาสตรีสหกรณ์

ประกอบด้วยภารกิจสำคัญ 6 ประการ ได้แก่

ภารกิจที่ 1 พัฒนาศักยภาพและความพร้อมของสตรีสหกรณ์

² โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติม จุฑาทิพย์ ภัทราวาท 2537 รายงานวิจัยแนวทางพัฒนามีส่วนร่วมของสตรีในขบวนการสหกรณ์ เสนอต่อ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ

³ ดูประกอบรายละเอียดเพิ่มเติม สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย 2546 “แผนแม่บทพัฒนาสตรีสหกรณ์ พ.ศ. 2546-2549”

- ภารกิจที่ 2 ส่งเสริมกิจกรรมด้านเศรษฐกิจแก่สตรีสหกรณ์
- ภารกิจที่ 3 ส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในสหกรณ์
- ภารกิจที่ 4 สร้างความเข้าใจเรื่องบทบาทชายหญิงและการพัฒนาสตรีสหกรณ์
- ภารกิจที่ 5 จัดตั้งและบริหารกองทุนเพื่อพัฒนาสตรีสหกรณ์
- ภารกิจที่ 6 ดำเนินการวิจัย/ติดตามประเมินผลและพัฒนาระบบสารสนเทศสตรีสหกรณ์

การบูรณาการบทบาทหญิงชายในการพัฒนา

ก่อนอื่นจะขอหยิบยกเอาข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมานำเสนอซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะเชื่อมโยงไปสู่กรอบคิด สำหรับการบูรณาการบทบาทหญิงชายในการพัฒนา

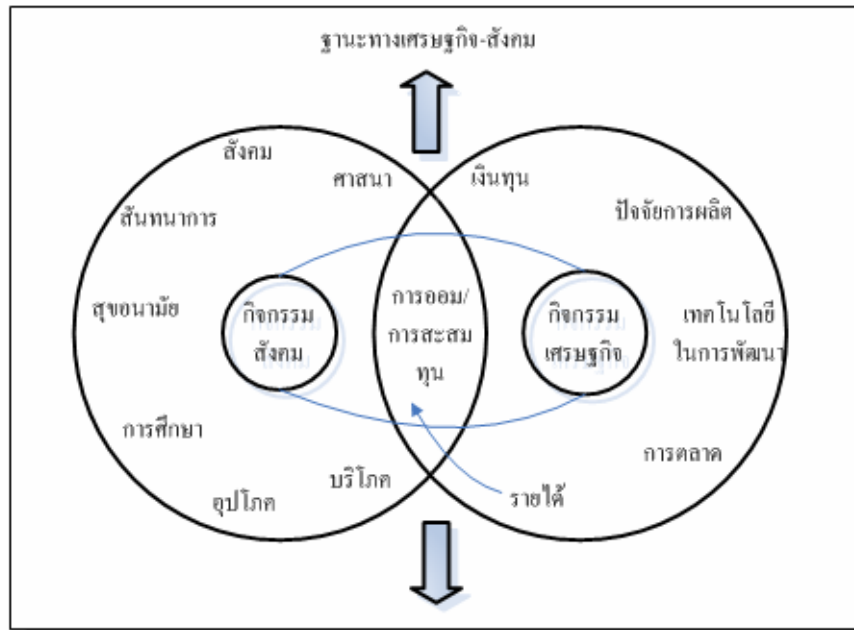
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเสริมรายได้ของสตรีสหกรณ์

ผลงานวิจัยภายใต้โครงการ “การศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีสหกรณ์: กรณีศึกษากลุ่มสตรีสหกรณ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดย รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท (2539) ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมรายได้ของสตรีสหกรณ์ มีอยู่ 2 ด้าน คือ ปัจจัยภายในตัวสตรีเอง ได้แก่ ความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม และจิตสำนึกเรื่องบทบาทชายหญิง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว และการมีปัญหาการครองชีพ

- การศึกษาการพัฒนาสตรีตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ซึ่งได้นำหลักพุทธธรรมผนวกกับการพัฒนามนุษย์ตามหลักการดำเนินชีวิตมาใช้ โดยท่านให้ความสำคัญกับสตรีในฐานะ “มารดาของโลก” สตรีจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนและดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมและทำให้โลกนี้มีธรรมะเป็นมารดา ด้วยการทำให้ธรรมะอยู่ในใจของทุกคน จะช่วยลดปัญหาสังคมต่างๆ ได้

- ความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรม ทางเศรษฐกิจและสังคมของปัจเจกบุคคล

ในภาพได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมทางสังคมของปัจเจกบุคคลรวมทั้งสตรีที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้อง การตัดสินใจในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน ผ่านกลไกการออมและการสะสมทุนซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญๆ ที่จะทำให้ฐานะเศรษฐกิจ-สังคมของปัจเจกบุคคลและครัวเรือนสูงขึ้นหรือต่ำลง

ในด้านของกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพนั้น จำเป็นต้องกล่าวถึงเงินทุน การจัดหาปัจจัยการผลิต การใช้เทคโนโลยีการผลิต การตลาด ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ หากตัดสินใจไม่ถูกต้องเหมาะสม ย่อมส่งผลกระทบต่อ รายได้ของปัจเจกบุคคลและครัวเรือน จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2552 ระบุว่าครัวเรือนในประเทศไทยมีรายได้เฉลี่ย 20,903 บาท ซึ่งร้อยละ 72 มาจากการประกอบอาชีพ ส่วนที่เหลือมาจากแหล่งอื่น เช่น ทายาท มรดก ค่าเช่า ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย การอุปโภค บริโภค การศึกษา สุขอนามัย สันตนาการ สังคมและศาสนาซึ่งจะออกมารูปของค่าใช้จ่าย ข้อมูลในปี 2552 นี้ให้เห็นว่าครัวเรือนไทยมีรายได้เฉลี่ย 16,205 บาท และมีหนี้สินเฉลี่ย 134,699 บาท/ครัวเรือน

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีภาระหนี้สินของครัวเรือนอยู่ที่การออมและการสะสมทุน กล่าวคือ เมื่อครัวเรือนมีรายได้แล้วนำมาสะสมเป็นทุน เช่น จัดหาเครื่องจักร อุปกรณ์การประกอบอาชีพหรือเก็บไว้ เป็นเงินทุนหมุนเวียนส่งเสริมอาชีพ ก็จะลดการพึ่งพาเงินกู้จากแหล่งทุนภายนอก ซึ่งทำให้ต้องมีภาระดอกเบี้ย และทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ซึ่งจะเป็นวงจรอุบาทว์ที่ส่งผลต่อรายได้ และฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมของครอบครัวต่อไปในอนาคต

ในขณะเดียวกัน การดำเนินชีวิตของคนทั่วไปในกิจกรรมทางสังคมหากไม่ยึดหลักประหยัด หรือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาการใช้จ่ายเกินตัว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ การสร้างภาระหนี้สิน และในที่สุดก็จะกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจ-สังคมของครอบครัว

ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ย่อมชี้ให้เห็น บทบาทความสำคัญของผู้หญิง ทั้งในฐานะของการเป็น ทรัพยากรมนุษย์ครึ่งหนึ่งของประเทศ สถานภาพมารดาของโลกตามแนวคิดการพัฒนาศตริของแม่มชิตินันท์ และในฐานะการเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสหกรณ์จึงอยากชักชวนให้ทุกท่านหันมามองตัวท่านเอง ซึ่งผู้บรรยายมั่นใจว่า ท่านจะสามารถบูรณาการบทบาทหญิงชายในการพัฒนาได้อย่างมีคุณค่า โดยจิตตารมณ์และ จิตวิญญาณสหกรณ์ ในตัวของท่านเอง